

סימן ב

בניית וחנכת המזבח בטומאה

פתיחה

הלכה היא שאסור להיכנס למקדש בטומאה. עם זאת, הלכה היא שטומאה דחוייה בציבור, וכאשר חל הדין שטומאה דחוייה בציבור, מותר לטמאים להיכנס לעזרה ולעבוד בה בטומאה. הלכה שלישית היא שמותר לטמאים להיכנס למקדש כאשר יש נחיצות בדבר לצורך תיקון פיזי של מבנה המקדש. לאור זאת, יש לדון האם מותר לבנות את המזבח בטומאה, וכן האם מותר והאם ניתן לחנוך את המזבח בטומאה.

א. דברי התוספתא בעניין כניסה למקדש בטומאה לצורך בניינו

תוספתא, גמרא וראשונים: מותר להיכנס למקדש בטומאה לצורך בניינו ותיקונו, כשאי אפשר בטהרה

הדיון בשאלה האם בניית המזבח דוחה טומאה, נוגע למקרה שבו יש צורך לבנות את המזבח בטומאה, וכן למקרה של מזבח שנפגם ויש צורך לתקנו, וצורך זה מעכב את העבודה, שהרי מזבח שנפגם – כל הקדשים שנזבחו שם פסולים (זבחים נט, א; רמב"ם הל' פסולי המוקדשין ג, כב).

בתוספתא (כלים א, יא) יש התייחסות מפורשת לכניסה למקדש בטומאה לצורך בניינו ותיקונו:

הכל נכנסים לבנות ולתקן ולהוציא את הטומאה. מצוה בכהנים; אין כהנים, נכנסין לויים. אין לויים, נכנסים ישראלים. מצוה בטהורים; אין טהורים, נכנסים טמאין. מצוה בתמימין; אין תמימין, נכנסין בעלי מומין.

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

דין זה הובא להלכה בספרא (אמור פרשה ג פרק ג אות י), בגמרא (עירובין קה, א) ובראשונים (רמב"ם הל' בית הבחירה ז, כג ופיהמ"ש מידות ד, ה; ר"ש ורא"ש כלים א, ט; יראים סי' של-שלא; פירוש ר' יהודה ברצלוני בעל העיתים לספר יצירה, עמ' 51; רמב"ן ויקרא י, ד; סמ"ג ל"ת שז; מאירי מידות ד, א), ויש להבין על מה הוא מיוסד: הרי יש איסור תורה בכניסת הטמאים למקדש, ומה היסוד שמתיר אותו לצורך בנייה ותיקון, ולצורך הוצאת טומאה מהמקדש. ובגמרא בעירובין נזכר הכלל שטומאה הותרה מכללה, אבל לא כנימוק ישיר לעצם היתר כניסת טמאים למקדש אלא כנימוק לכך שכניסת בעל מום עדיפה על כניסת טמא: נאמר שם שבעל מום הותר באכילת קדשים ובכך הוא עדיף על טמא, ואמנם טומאה דחוייה בציבור אבל היא לא הותרה, ולכן בשקלול העדיפויות של שניהם יש עדיפות לבעל מום. אך לא נאמר שעצם ההיתר להיכנס למקדש בטומאה הוא משום טומאה דחוייה בציבור. אם כן, יש להבין מה יסוד ההיתר.

והנה, בספרא מובאת דרשה מפסוק:

יכול לא יכנס לעשות רקיעות? תלמוד לומר 'אך'. כך הוא מצוותו: הכהנים נכנסים; אם אין כהנים, לויים נכנסים; אם אין טהורים, נכנסים טמאים; ואם אין תמימים, נכנסים בעלי מומים.

לפי זה, היה מקום לומר שדין זה הוא גזירת הכתוב, ואין לנו הבנה בטעמו. מכל מקום, יש לנסות להבין את טעם הדין, וכדברי הרמב"ם (הל' תמורה ד, יג): 'ואף על פי שכל חקי התורה גזרות הן, כמו שבארנו בסוף מעילה (ח, ח) – ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול לתן לו טעם, תן לו טעם'. בפרט יש לנסות להבין את ההיתר לטמא להיכנס, שהרי הפסוק שאותו דורש הספרא (ויקרא כא, כג) אינו עוסק בטמא, אלא רק בבעל מום. ואף שיש לומר שהלפותא מרחיבה את ההיתר גם לטמא, מכל מקום מתחזק הצורך לנסות להבין את טעם הדין.

והנה, מדברי החזו"א (או"ח קיב, טו) נראה שיסוד ההיתר הוא בתפיסת איסור כניסת טמאים למקדש כסעיף של כבוד המקדש, שמתבטל כאשר דווקא הכניסה היא שנדרשת לצורך כבוד המקדש:

נראה דאין בביאה לתקן משום איסור 'אל המקדש לא תבא', שענינו כבוד המקדש, שלא יבא בשעה שהוא בטומאה, ואין פגם בכבוד המקדש כשנכנס לתקן.

הפסוק שציטט החזו"א (ויקרא יב, ד) מתייחס לטומאת יולדת, ואוסר עליה מדאורייתא לבוא אל המקדש מפני טומאתה. נראה אפוא שהחזו"א הבין מדברי התוספתא שיסודו של איסור זה הוא בכבוד המקדש, ולכן הוא אינו עומד במקום שנדרשת כניסה למקדש כדי לכבדו. נראה שלכך התכוון גם המקדש דוד, שכתב (קדשים לח, א): 'דכל לצורך תיקון המקדש, הותרה כניסה אף לאסורין בכניסה'. ומצאנו כעין זה בתחומים אחרים בהלכה, שאיסור נדחה במצבים שבהם 'ביטולה הוא קיומה', ודווקא עבירה על האיסור בהיקף קטן תועיל להפחתת מעבר על האיסור בהיקף גדול. מעין זה היא הדרשה דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה (יומא פה, ב), ויש לעיקרון זה מקורות נוספים בדברי הפוסקים: היתר הלנת המת לכבודו (סנהדרין מז, א ושו"ע יו"ד שנו, א), ישיבה על ספר תורה בזמן רכיבה בדרך לצורך הצלתו מגניבה (רמב"ם הל' סת"ם י, יא ושו"ע יו"ד רפב, ג), ועוד. וכעין זה כתב הרב יוסף יחיאל אלבוים (תחומין ה [תשמ"ד] עמ' 446 הערה 31).

לפי זה, יש להבין מדוע נדרשה ילפוטא מיוחדת להתיר או לדחות טומאה בציבור (פסחים סו, ב - סז, א), ומדוע לא הספיק עיקרון זה כדי להתירה או לדחותה. נראה לומר שהצורך בילפוטא הוא משום שהסברה שכתבו החזו"א והמקדש דוד, כוחה יפה דווקא בכניסה לצורך **כבוד מבנה המקדש עצמו**, ולא בכניסה לצורך **הקרבת קרבן מסוים**, חשוב ככל שיהיה. שדווקא בכניסה לצורך כבוד מבנה המקדש, ניתן לומר שכבוד זה גובר ומחפה על הפגיעה בכבוד המקדש שקיימת בכניסת טמא, ולא בכניסה לצרכים אחרים, ואף עבודת המקדש עצמה מוגדרת כצורך אחר לעניין זה.

חלות ההיתר כשהנכנס לבנות ולתקן טמא בטומאה היוצאת מן הגוף

לפי זה מסתבר לכאורה, שבעוד שדין טומאה דחוייה בציבור נאמר דווקא בטומאת מת ולא בטומאות היוצאות מן הגוף,¹ היתר הכניסה לצורך בניית ותיקון המקדש אמור גם בטומאות היוצאות מן הגוף. וכן צידד בשו"ת שם משמעון (פאללאק; או"ח, ל ד"ה והגם שהרא"ם), שהותרו גם טומאות היוצאות מן הגוף. שוב כתב לי הרב הלל בן שלמה שליט"א:

ההנחה שניתן להתיר כניסת טמא בטומאות היוצאות מן הגוף, אינה מוכרחת – ואדרבה, מהראיה של כניסת הטמא (על פי דעת רב), שהרי הוא הותר בעבודת ציבור,² משמע שמדובר בטמא מת, שדווקא עבודתו היא שהותרה בציבור, ולא מי שטמא בטומאה היוצאת מן הגוף.

ואולי יש לדחות, ששם טומאה אחד הוא לעניין זה. ומצינו כעין זה במקום אחר (פסחים סב, א): 'רישא בטומאת בשר וסיפא בטומאת גברי? אמר ליה: אין, שם טומאה קא פריד'. ויעוין עוד בהערות הררי בשדה על מקדש מלך (פראנק; פ"י הערה 26) ובמדת הקודש (הוכברגר; קונטרס אחרון סי' ט עמ' שיז), שדנו בזה. ובמדת הקודש כתב בשם רבו הגרמ"ד סולובייצ'יק בשם אביו הגר"יז, שנראה שהותרו גם טומאות היוצאות מן הגוף. וצ"ע.

מחלוקת הראשונים אם מצוות בניית המקדש כוללת את כלי המקדש

נמצאנו למדים שכאשר כל ישראל טמאי מתים, מותר להיכנס למקדש לצורך בניית המקדש. לפי זה, יש לדון האם מותר להיכנס גם לצורך בניית המזבח. בהשקפה ראשונה היה נראה לומר שכניסה למזבח תלויה במחלוקת ראשונים: לדעת הרמב"ם (סהמ"צ שורש יב ועשה כ), מצוות בניית המקדש כוללת גם את הכנת כליו, וכן דעת החינוך (מצווה צה): 'וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה, כגון המנורה והשלחן והמזבח וכל שאר הכלים כולם', ויעוין עוד במנחת חינוך (שם ד"ה והרב המחבר). אמנם מדברי הרמב"ן (השגות לסהמ"צ עשה לג) נראה שמצוות בניית בית הבחירה כוללת רק את הבית עצמו, ועשיית המנורה והשלחן ושני המזבחות היא

1. בנוגע לטומאות שאינן טומאת מת אך אינן יוצאות מן הגוף, יעוין בפסח לה' (סי' ח-יא).
2. [עירובין קה, א: 'איבעיא להו: טמא ובעל מום איזו מהן נכנס? רב חייא בר אשי אמר רב: טמא נכנס, דהא אישתרי בעבודת ציבור'.]

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנוכת המזבח בטומאה

הכשר מצווה בלבד; ואף מדברי רס"ג (סהמ"צ פרשה נו, במהד' הגריפ"פ ח"ג עמ' 403) והראב"ד (השגות למנין המצוות בריש משנה תורה, מ"ע כ) עולה שמצוות בניין המזבח אינה כלולה במצוות בניין בית הבחירה. ויעוין במנחת אשר (וייס; שמות סי' מח), שהאריך בביאור יסוד מחלוקת הראשונים, ובמה ששב ועדכן את משנתו בשיעורו (קונטרס שבועי תרלח [יז, יט], פרשת תרומה תשע"ח).

אם כן, ייתכן שלרמב"ם ולחינוך, המזבח נחשב חלק מהמקדש, ובנייתו היא חלק מכבוד מבנה המקדש עצמו. לעומת זאת, לרס"ג ולראב"ד ולרמב"ן המזבח אינו נחשב לחלק מהמקדש, ובנייתו אינה אלא הכשר מצווה, ואין הוא נחשב לחלק מהמקדש אלא כעבודת הקרבנות שאין היתר מובנה לעשייתה בטומאה, ונדרש לימוד מיוחד לכך, וגם הוא מוגבל דווקא לקרבנות מסוימים ולטומאות מסוימות, כמבואר בגמרא (פסחים שם).

נראה שהיתר התוספתא כולל את בניית המזבח

ואולם, נראה יותר שגם לדעת רס"ג והראב"ד והרמב"ן, היתר התוספתא כולל את בניית המזבח. וזאת, משתי סיבות: (א) ההיתר כולל כניסה להוציא את הטומאה; והרי ברור שהוצאת טומאה מהמקדש אינה קיום של מצוות בניית המקדש, ובכל זאת היא הותרה. מכך עולה בפשטות שההיתר אינו תלוי בגדרי מצוות בניית המקדש. ומכך שהתוספתא לא צמצמה את ההיתר להוצאת שרץ מההיכל דווקא, נראה פשוט שמותר להיכנס גם כדי להוציא שרץ מן העזרה, שהיא מקום המזבח. ואם כן, נראה שהוא הדין שמותר להיכנס לצורך בניית המזבח. (ב) מדברי החזו"א הנ"ל נראה שיסוד ההיתר אינו מצוות בניית המקדש, אלא כבוד המקדש, ונראה שכבוד זה קיים גם בבניית המזבח, אף אם בגדריה ההלכתיים אין היא כלולה במצוות בניית המקדש.

ואכן, כן כתב הרצ"ה קלישר (דרישת ציון מאמר ג ח"א, עמ' 92 במהד' מוה"ק): 'אם בהיכל, שקדושתו יתירה, מותר בטמאים – כל שכן בעזרה, לבנות המזבח, דשרי בטמאים כיוון דליכא טהורים', ודבריו הובאו בהסכמה בטהרת הקדש (לעווין; עמ' 93). וכן כתב מהרש"ם (דעת תורה או"ח תקסא, ב סד"ה ובדין): 'ונשאלתי מהג' אבד"ק מיר וירושלים [=האדר"ת], מהירושלמי

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנוכת המזבח בטומאה

ר"פ אד"מ דאין בנין מזבח דוחה שבת, וה"נ אינו דוחה טומאה, [וא"כ שוב צ"ע האיך רצה ר"ח להקריב קרבן], וי"ל דהתם משום דה"י ראוי לבנות מאתמול, משא"כ בזה"ז דא"א בטהרה כלל, ועוד הרי מבואר בעירובין ק"ה ע"א דבונין גם בטומאה'. וכן כתב בקרנות המזבח (עמ' ל-לא) על פי התוספתא. וכן כתב המקדש מלך (פראנק; סוף פ"י): 'הא ברייתא ערוכה בעירובין (קה, א) ופסקה גם הרמב"ם, דלצורך בנין מותר ליכנס לבית קדש הקדשים אפילו בטומאה, ואם כן, לצורך בנין המזבח ודאי מותר ליכנס'. וכן כתב בעיר הקודש והמקדש (ה, א, ג עמ' יג): 'בנוגע למזבח, אמרנו שיש אפשרות לבנותו אם נדע את מקומו, משום שטומאה הותרה או דחוייה בצבור, ויש אפשרות להקריב עליו קרבנות צבור, ממילא יכולים גם טמאים להכנס שם לבנותו, שהרי זה צורך המזבח',³ וחזר על כך שוב בהמשך דבריו (ה, ב, ב עמ' יט; ה, ט, ב עמ' פ).

ועצם ההיתר לבנות מקדש בטומאה, עולה גם מדברי המגילת אסתר (על סהמ"צ, ל"ית סט): 'מה שהיו נכנסין לתקון הבית, הוא לפי שתקון הבית הוי מצות עשה מן התורה, שהיא לבנות בית הבחירה, שאם אין הבית מתוקן, אין כאן בית, רק חורבה'.⁴ וכ"כ ר' צדוק הכהן מלובלין (ספר הזכרונות עמ' 99 ד"ה

3. ואולם המשיך וכתב: 'אבל בנין הבית, מה יועיל לנו כשאין אפשרות לטמאי מתים לגשת אליו (וחזר על כך שם עמ' עא ועמ' פ). ולכאורה יש להעיר בתרתי: (א) לכאורה, דין התוספתא לא הותנה באפשרות עתידית לגשת אל ההיכל. (ב) לכאורה גם העבודות שבתוך ההיכל נדחות בטומאה, כל עוד מדובר בעבודות שקבוע להן זמן, וכמוכח בין היתר מדיון האחרונים דלקמן (עמ' סד-סו) בצורך בנס חנוכה, וכמבואר להדיא בספרא (אמור פרשה יג פרק יז אות ז) וברמב"ם (הל' תמידין ומוספין ג, י), שהדלקת הנרות דוחה את הטומאה. וצ"ע. מלבד הערות אלו, במגילת אסתר דלהלן מיד, מבואר שהיתר הבנייה בטומאה מתייחס גם להיכל. ויעוין עוד באבני הלבנון (בראווער; עמ' טז), שנקט שבזמן הזה יש רשות לבנות את המקדש אך לא חובה, וממילא אין היתר לעשות זאת בטומאה. ולכאורה מה שהוריד את תוקף המצווה מחובה לרשות אינו ברור כל כך, ואכמ"ל.

4. אמנם באמבוהא דספרי (על הספרי זוטא, פרשת קרח עמ' 387) הקשה עליו, שאין אומרים עשה דוחה לא תעשה בלאו שחייבים עליו כרת (יעוין ביד מלאכי, כללי התלמוד, נד; ושם הביא שיש חולקים), וכן אין עשה דוחה את לא תעשה שבמקדש (זבחים צז, ב; ולפי זה, יש לדון מחדש בכל מה שכתבתי בפסח לה' עמ' רמח-רמט וכן עמ' תמד, ונשמט ממני כלל זה בעת

ונתברר). ולכאורה כן משמע מפשטות דרשת הספרא הנ"ל. ויעוין עוד בשו"ת היכל יצחק (או"ח יח, ה), ומדבריו משמע שתיקון שעניינו הוא בניין המקדש ממש ולא רק שריד, מותר לעשותו בטומאה. וכן כתב הרב יוסף ליברמן (במכתבו בספר וצביו עדיו עמ' יא-יב; ובשו"ת משנת יוסף ח, קכ) בדעת החת"ס (יו"ד, רלו). וכן כתב הרב אביגדר נבנצל (במאמרו בקובץ המעין י, ג [ניסן תש"ל] עמ' 34): 'יש להתיר הכניסה אפילו בטומאה כשאין טהורים, לצורך הבנין וההקרבה, וחפירות ומדידות – צורך הבנין וההקרבה הן'. וכן כתב בתורת הבית (ח"א א, ו, מו; ח"ב יב, א; יג, יא-יז; יז, ד; ח"ג ו, סה). וכן כתב הרב יוסף יחיאל אלבוים (תחומין ה [תשמ"ד] עמ' 446-447), והוסיף שבכלל הבנייה גם כניסה לצורך מדידה והכשרת השטח. נראה שלכך התכוון גם הרב לוי נחמני (בסוף מכתבו שנדפס בתורת הבית ח"ג עמ' רנח ועמ' רסא⁵).

ב. בניית המזבח – 'מכשירי מצווה'?

שיטת הבתי כהונה שמכשירי עבודה אינם דוחים את הטומאה

בספר בתי כהונה (רפפורט; בית ועד סי' א, דף ו ע"ד ד"ה אמנם), נקט שיש להשוות את גדרי עבודה שדוחה שבת לגדרי עבודה שדוחה טומאה. לפי זה, התקשה בהבנת האמור בברייתא (פסחים עט, א) שטומאה דחווה בציבור גם בטומאת כלי שרת, שהרי כלי שרת הם מכשירי מצווה ואינם המצווה עצמה, והרי בנוגע למכשירי מילה נפסקה הלכה כר' עקיבא, שמכשירי מצווה אינם

כתיבת הדברים, ולכאורה דבריי שם מתאימים דווקא למאן דס"ל שלא ככלל זה, ושמא יש לומר שמה שנתבאר שם בעמ' רמח-רמט, הוא גופא עומק כוונת הכלל דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש. וצ"ע). ואולי יש ליישב, שאין כוונת המגילת אסתר לכלל הרגיל של עשה דוחה לא תעשה, אלא להסביר מהו כבוד המקדש שקיים בכניסה זו. וקצת משמע כן, מכך שבדבריו לא מוזכר הכלל דעשה דוחה לא תעשה. וצ"ע. ויעוין עוד בגדרי הכלל דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, במשברי ים (סי' יט), דברות אריאל (חגיגה סי' כא), גבורת אריאל (זבחים עמ' שעח-שפ), מנוחת אהרן (יבמות ח"א סי' כח) ושמועת חיים (ערכין ח"א פ"א סי' י).

5. ושם ציין כמקור לדבריו את דברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"א, ולא ברור למה כוונתו. ואולי צ"ל פ"ז. ואולי כוונתו לפ"א, ששם מתוארת בכלליות חובת הבניין.

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

דוחים את השבת (שבת קל, א; רמב"ם הל' מילה ב, ו; שו"ע או"ח שלא, ו ויו"ד רסו, ב), ומדוע מכשירי עבודה הדומים להם ידחו את הטומאה. ותירץ שדחיית הטומאה שנידונה בגמרא שם אינה מכוח טומאת כלי השרת, אלא מכוח הכהנים עצמם שנטמאו מהם, שחרב הרי הוא כחלל. וטומאת כהנים אינה בגדר מכשירי מצווה, אלא בגדר המצווה עצמה. עד כאן תורף דברי הבתי כהונה. כעין זה כתב לפניו הרא"ם (בביאורו לסמ"ג, עשה דרבנן ה) בביאור הצורך בנס חנוכה, שאף שטומאה דחוייה בציבור, מכל מקום השמן הוא מכשירי מצווה ולא המצווה עצמה.

דא עקא, לכאורה מבואר בגמרא לא כך. הגמרא מביאה את דברי רב חסדא שאכן מצמצם את דין הברייתא לטומאת מת שמטמאת את הכהנים בלבד, אך מיניה וביה מבואר שעצם הדין שטומאה דחוייה בציבור אינו מוגבל לטומאת מת בלבד אלא חל גם בטומאת שרץ. ועד כאן לא חילק רב חסדא בין טומאת מת לטומאת שרץ אלא לעניין הדין ש'אין קרבן ציבור חלוק', ולא לעצם ההיתר לעבוד ואף לאכול את הבשר בטומאה שישודה בכלי השרת:

תנו רבנן: הרי שהיו ישראל טמאין, וכהנים וכלי שרת טהורין. או שהיו ישראל טהורין וכהנים וכלי שרת טמאין, ואפילו ישראל וכהנים טהורין וכלי שרת טמאין – יעשו בטומאה, שאין קרבן ציבור חלוק. אמר רב חסדא: לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת, דרחמנא אמר: 'בחלל חרב', חרב הרי הוא כחלל, וקא מטמא לגברא. דמעיקרא כי מיתעביד בטומאת הגוף דכרת קא מיתעביד. אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ, דבשר הוא דמטמא ליה, לגברא לא מטמא ליה – טהורין עביד, טמאין לא עביד. מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו, ואל יאכל בשר בטומאת הגוף שהוא בכרת. אלמא קסבר רב חסדא: טומאה דחוייה היא בציבור. וכן אמר רבי יצחק: טומאה דחוייה היא בציבור.

וכל שכן לרבא, שסבר שגם בטומאת שרץ נאמר הכלל דאין קרבן ציבור חלוק:

ורבא אמר: אפילו טמאין נמי עבדי. מאי טעמא, דכתיב: 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר'. כל היכא דלא קרינן ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, לא קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל

בשר. כל היכא דקרינן ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל בשר.

ובאמת הבתי כהונה עצמו פקפק בתירוץ זה. כבר בפתח הדברים התנסח בלשון 'ואיפשר לומר בדוחק', ואף לאחר שכתב את התירוץ הוסיף הסתייגות ממנו (דף ז ע"א ד"ה ואיך): 'ועם כל אלה, לא מצאתי מנוח ומרגוע, ונבהל רעיוני בעניינים אלו, ואמרת להעמיק בענין כפי קוצר דעתי, ולא הסכים עמי הפנאי'.

מכשירי מילה עניינם הכנה למצווה, ואילו שחיטה בטומאת כלי שרת היא מעשה המצווה עצמו

אחר הדברים האלה, לכאורה יש ליישב בפשטות את קושיית הבתי כהונה: אמנם גם במילה וגם בעבודה מדובר בכלים, ולא רק בכלים אלא בסכינים, אך יש הבדל מהותי בין שני הנידונים: במילה מדובר על עשיית מלאכה בשבת כדי לייצר או לתקן את הכלי שבו תיעשה **לאחר מכן** המילה, ואילו בעבודה מדובר על **מעשה השחיטה עצמו** בטומאת סכין. ולכאורה כאשר מדובר על מעשה השחיטה עצמו ולא על מעשה הכנה שמקדים לו, אין זה בכלל מכשירין אלא בכלל העבודה עצמה, שהותרה בשבת ובטומאה, אם מדובר בקרבן שקבוע לו זמן. והדבר נלמד מלשון ר' עקיבא במשנה הנ"ל:

כלל אמר רבי עקיבא: כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת, אינה דוחה את השבת; ושאי אפשר לעשותה מערב שבת, דוחה את השבת.

והרי ברור שלא ניתן לעשות את עבודת שחיטת הפסח בערב שבת, שהרי הפסח נשחט דווקא ב"ד בניסן ולא ב"ג בניסן. ואמנם במקרה של טומאת שרץ, אפשר לטהר את הסכין בערב שבת, ובמקרה של טומאת מת אפשר למנוע את היטמאותו. אך ברור שבאותה מידה אפשר גם לטהר את הכהנים או את ישראל, או למנוע את טומאתם, וברור שאם נלך לפי היתכנות תיאורטית של טהרה מבעוד מועד, אזי תיעקר כל תורת דחיית טומאה בציבור, וזה אינו. ובהכרח שכאשר יש טומאה לפנינו, אומרים שהיא דחוייה בציבור. ואם כן, מה לי טומאת גברי מה לי טומאת כלי שרת.

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

לפי כל זה, המציאות המקבילה למכשירי מילה היא מציאות של כניסה למקדש בטומאה לצורך הכנה מקדימה לקראת הקרבת הקרבן, ודווקא עליה יש מקום לומר שהיא דומה למכשירים, שלא תותר בשבת ובטומאה.

לפי כל האמור, נמצא שיש מקום להגדרת בניית המזבח כמכשירי מצווה שלא ידחו טומאה, אך אין הדבר מוכרע. ואם כן, הדיון בדברי הבתי כהונה לא העלה סיבה ממשית לנטות ממה שנכתב לעיל, שעל פי דברי התוספתא נראה שבניית המזבח דוחה טומאה. ויעוין עוד בשער הקרבן (קרבן פסח, מילואים סי' מו), שהקשה על הבתי כהונה מצדדים אחרים. ולעומת זאת, יעוין עוד בשו"ת צמח מנחם (שטוצין; סי' יא⁶) שהאריך לטעון שבניית המקדש דינה כמכשירי מצווה ולא הותרה בטומאה.

ג. דברי האחרונים בעניין בניית המזבח בטומאה

'דבר חדש אשר חלמתי בלילה זו': חידוש השערי צדק שאסור לבנות מזבח בטומאה

בשו"ת שערי צדק⁷ כתב שאסור לבנות את המזבח בטומאה, משום שאין להיכנס למקדש בטומאה אף לצורך בניינו, ולכאורה בניגוד לדברי התוספתא והראשונים הנ"ל. וכך כתב (סי' קד ד"ה ובאתי):

ובאתי להודיע דבר חדש אשר חלמתי בלילה זו, כי מאחר שאי אפשר להקריב בלא מזבח, אם כן בשום אופן אי אפשר להקריב קודם ביאת המשיח, דהא אי אפשר לבנות מזבח, דהא טמא מת אסור ליכנס למקום המזבח, וגם בזמן הזה חייב כרת, ומי יבנה אותו? דבזה אין לומר דטומאת המת הותרה בצבור, דהיינו דוקא לענין העבודה גופיה, דבצבור דוחה איסור טומאה, מה שאין כן

6. הובא בציץ אליעזר (י, טז ד"ה ובלי דעת; יב, מז ד"ה ויעו"ש בשערי"צ).

7. לרי' מנחם מנדל פאנעט (תקע"ח-תרמ"ה), תלמיד החת"ס והישמח משה, בנו של בעל המראה יחזקאל וממשיכו באדמו"רות של חסידות דעש. דבריו הובאו גם בספר הדרשות זכרון יעקב, מאת בנו הרב יעקב אלימלך פאנעט (ח"יב עמ' קעא וסביבתו), ונזכרו בקצרה באבני הלבנון (בראווער; עמ' ז) ובציץ אליעזר (יב, מז, י).

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

הבנין, שאינו דוחה, דהא מחד קרא ילפינן: במועדו אפילו בשבת, אפילו בטומאה. וכמו דאין בנין בית המקדש דוחה שבת אף שעבודה דוחה, כמו כן טומאה לא נדחה מפני בנין המזבח. ומאחר שאי אפשר ליכנס לשם לבנות המזבח, אי אפשר להקריב כלל. עד כאן חלמתי בלילה זו. וכאשר הקיצותי משינתי וראיתי כי הדבר נכון מאוד, והיה לפלא בעיני על אשר לא עמדו בזה הגאונים שהביא החתם סופר בסימן רל"ו.

והזר על דברים אלו בתשובה נוספת (סי' קב ד"ה נוסף):

הוגד לי בחלום דלכו"ע אי אפשר להקריב קרבנות בזמן הזה, דהא כתבו תוס' בכמה מקומות דאף שמקריבין גם בלי בית, מכל מקום צריך להיות מזבח בנוי, כמו שכתב גם כן החתם סופר סי' רל"ג בשם המג"א, וגם מבואר כן בתוס' סוכה דף מ"א ד"ה דאשתקד כו', דלכו"ע בלא מזבח אין מקריבין. ואמר לי המגיד הנ"ל דמאחר שאי אפשר להקריב בלא מזבח, אם כן בשום אופן אי אפשר להקריב בזמן הזה, דמי יבנה המזבח, דהא טמא מת אסור להכניס במקום המזבח, וגם בזמן הזה חייב כרת. ובזה אין לומר דטומאת המת הותרה בצבור, דהיינו דוקא לענין העבודה גופא, דבצבור דוחה איסור טומאה, מה שאין כן הבנין שאינו דוחה, דהא מחד קרא ילפינן, במועדו אפילו בשבת אפילו בטומאה. וכמו דאין בנין בית המקדש דוחה שבת אף שעבודה דוחה, כמו כן טומאה לא נדחה מפני בנין המזבח. ומאחר שאי אפשר ליכנס שם לבנות המזבח, אי אפשר להקריב כלל. עד כאן דברי פי חכם חן הנ"ל, ולעני"ד דברים אמיתיים הם, ונפלאתי על הגאונים שהביא החתם סופר סי' רל"ו שלא עמדו בזה.

והנה, בכל דברי השערי צדק אין שום התייחסות לדברי התוספתא, המתירה כניסה בטומאה לצורך בנייה ותיקון. ואין לומר בדעתו שחילק בין בניית מבנה המקדש לבניית המזבח, שהרי בדבריו הוזכרו 'בנין בית המקדש' ו'בנין המזבח', מבלי לעמוד על הבחנה שקיימת ביניהם לעניין זה; וההבחנה היחידה שקיימת בדבריו היא בין עבודה לבניין באשר הוא – בין בניין המקדש ובין בניין המזבח. מלבד זאת, אם דבריו אכן מיוסדים על העמדת דברי התוספתא דזוקא במבנה המקדש ולא במזבח, לא היה לו להימנע מאזכור התוספתא. ולכאורה, אחר שהתוספתא והראשונים התירו להיכנס בטומאה

לצורך בנייה, לא היה לנו ללמוד מאיסור עבודה בשבת ולאסור את המותר. וכן קשה לכאורה על המגדל דוד (הלטראכט; א, כו עמ' 36), שכתב 'בנין המזבח אינו דוחה טומאה', ועל הבית יצחק (ב, קמח, ט), שכתב: 'ואי אפשר לבנות מזבח, שהיו טמאי מתים'. וצ"ע. שוב ראיתי ששלושה אחרונים כבר תמהו על השערי צדק, שדבריו סותרים לדין התוספתא: מהרש"ם (דעת תורה על שו"ע או"ח תקסא, ב סד"ה ובדין), שו"ת שם משמעון (פאללאק; או"ח, ל ד"ה ועוד יותר פלא) ושו"ת להורות נתן (טז, יט, ח).⁸

חילוק מהרי"א הלוי בין בניית המקדש בשבת שאסורה לבניית המזבח בשבת שיש צד להתירה

בשו"ת מהרי"א הלוי (איטינגא; או"ח, פח) כתב תשובה לבעל השערי צדק ורובה עוסקת בעניין זה, ושם השיב באופן אחר על דברי השערי צדק: מהרי"א הלוי קיבל את הנחתו של השערי צדק שיש ללמוד משבת לטומאה; ובדומה לשערי צדק, גם הוא לא התייחס כלל לדברי התוספתא והרמב"ם הנ"ל; אלא שטען שדווקא בניית המקדש אינה דוחה שבת וטומאה, אך בניית המזבח דוחה שבת וטומאה. וכך כתב:

כתב מר בשם חכם אחד שבלאו הכי אי אפשר להקריב קרבנות בזמן הזה, דהרי אי אפשר להקריב בלא מזבח, ומאחר שכולנו טמאי מתים, אי אפשר ליכנס למקום המקדש בטומאה לבנות מזבח, וענוש כרת הנכנס לשם בזמן הזה, ולזה אין היתר לומר משום דטומאה דחוויה בצבור, דזה לא נאמר, רק לענין להקריב בטומאה, אבל לא לענין בנין המזבח. שכמו שאינו דוחה שבת, הוא הדין שאינו דוחה טומאה.

8. עוד יש להעיר, שמלשון השערי צדק נראה שהעניק חשיבות הלכתית לחלום, וכך נראה גם מלשונו המצוטטת לקמן: 'מאחר שידעתי בבירור שהדברים שכתבתי אז, לא דבר ריק היא, ובודאי האמת כן היא'. והסתמכות הלכתית על חלום אינה דבר פשוט כלל, ויעוין בזה ברמב"ם (הלי' יסודי התורה ט, ד) ובמפרשיו, וכן במקורות שצוינו באנציקלופדיה תלמודית (ערך דברי חלומות, הערה 51; ויעוין עוד שם, ערך בת קול) ובפסח לה' (עמ' לא הערה 10) ובחבל נחלתו (אפשטיין; א, ב), ואכמ"ל.

9. וכבר תמה על כך במקדש מלך (פראנק; סוף פ"י), וכעין תמיהת השם משמעון והלהורות נתן הנ"ל.

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

הנה מאי דפשיטא ליה להדרת גאונו שבנין המזבח אינו דוחה שבת, לדידי מבעיא לי טובא. דבש"ס יבמות דף ו' לא אמרו אלא שאין בנין בית המקדש דוחה שבת, אבל בנין המזבח לא שמענו. וטעם גדול יש לחלק ביניהם, דביבמות שם דף ה' ע"ב בעי למילף דעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת ממילה ופסח ותמיד,¹⁰ ודחי שכן ישנן לפני הדבור.¹¹ והרי הא דתמיד היה לפני הדבור, ילפינן מקרא סוף פרשת משפטים, דכתיב 'ויעלו עולות', וכמאן דאמר עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוי. ואם כן, הרי באותה הקרבה גופה, כתיב שם בפרשת משפטים: 'ויבן מזבח תחת ההר'. ואם כן, בנין המזבח הוא גם כן עשה שלפני הדבור, ושפיר דחי שבת, דילפינן ממילה פסח ותמיד. ובגמרא לא אמרו, רק בבנין בית המקדש, דלא דחי שבת, דעשה דבנין בית המקדש לא היה לפני הדבור. מה שאין כן בנין המזבח, שהיה לפני הדבור.

ואולם, יד הדוחה נטויה: ראשית, ההבנה הפשוטה בדברי הגמרא ביבמות ו' היא שהתחדש שם מדרשה שבניין המקדש אינו דוחה שבת, ובכלל זה המזבח. ונראה שההצעה שעלתה במהלך המשא ומתן בשלב קודם של הסוגיה בדף ה', לומר שעשה שקודם הדיבור ידחה לא תעשה שיש בו כרת אף שסתם עשה לא ידחה, לא באה כלל לבטל את הדרשה בדף ו', שבפשוטות כוללת את המזבח. שנית, כבר הקשה המשנה שכיר (או"ח, רפח; ונדפס גם במשנה שכיר לחנוכה, תחת הכותרת: 'בנין המזבח ע"י החשמונאים בשבת ובטומאה') על האבני צדק ועל מהרי"א הלוי, מכך שבירושלמי (שבת יט, א) נאמר במפורש שתיקון המזבח אינו דוחה שבת, והקשו מזה על ר' עקיבא שהתיר מכשירים שאי אפשר לעשותם מערב שבת: 'התיבון: הרי מזבח שנפל בשבת, הרי אינו ראוי לבנות בשבת', ותירצו: 'מין מזבח ראוי לבנות מאתמול'. וכן הקשה בשו"ת להורות נתן (טז, יט, ח), והוסיף שכן מבואר גם בירושלמי (פסחים ו, ג) ובמכילתא דר' ישמעאל (ריש ויקהל). שלישית, אף מדברי הרמב"ם נראה שבניית המזבח אינה דוחה שבת, שכן כתב (הלי' בית הבחירה א, ו) שעושים במקדש מזבח, ונראה שראה בכך חלק ממצוות בניית המקדש, וכפי שהתבאר גם לעיל, ומעט לאחר מכן (שם, יב) כתב שאין בניית המקדש דוחה יום טוב,

10. [=שלושתם דוחים שבת, שהיא לא תעשה שיש בו כרת.]

11. [=שנהגו לפני מתן תורה.]

ויש ללמוד מזה בקל וחומר לשבת (וכן כתבו הקרית ספר על אתר, והמניח ריש סי' צח), ונראה שדבריו מוסבים גם על המזבח.¹² וכן הסכים המג"א (קפ, ד) שבניית המזבח אינה דוחה שבת. רביעית, השערי צדק עצמו ערך תשובה על דברי מהרי"א, והיא לו נדפסה בשו"ת שערי צדק (או"ח, ל), ושם הוכיח שבניין המזבח אינו דוחה שבת ויו"ט מכך שהגמרא (שבועות טו, ב) והראשונים (תוס' סוכה מא, א ד"ה אי; ועוד) שללו היתכנות של חידוש העבודה ביו"ט משום שבניין המקדש אינו דוחה יו"ט, ואי איתא שבניין המזבח דוחה יו"ט, אין צידוק לשלילה זו. טענה זו כנגד מהרי"א הובאה גם בשו"ת התעוררות תשובה (א, קפא ד"ה אך). ודברי מהרי"א נזכרו גם בספר חתן סופר (על שו"ע או"ח, שער הקרבנות והכפרה, אות א סעיף ו הערות שם משמאל).¹³

ויעוין עוד בדרישת ציון (עמ' 125-126 במהד' מוה"ק), שלחדש יצא, שאם התאפשר לבנות את המזבח בשבת, הרי הוא דוחה שבת מדין מכשירי מצווה, ולא מיבעיא לרי' אליעזר הסובר שמכשירי מילה דוחים שבת, אלא אף לרי' עקיבא הסובר שמכשירי מילה אין דוחים שבת. וזאת משום שבמכשירים שאי אפשר היה לעשותם מאתמול, מודה רבי עקיבא שדוחים שבת. ועוד האריך בזה, יעו"ש. ואולם, לכאורה נעלמו ממנו דברי הירושלמי הנ"ל, שמהם הוכיח המשנה שכיר שבניין המזבח אינו דוחה שבת. וכן קשה מפשטות הרמב"ם, ומפשטות הגמרא בשבועות. ואמנם הדרישת ציון העמיד את הגמרא בשבועות

12. ויעוין עוד בזה באחרונים שצוינו בספר המפתח (שם א, יב ד"ה מזבח ושאר כלים).

13. בשו"ת מנחת יצחק (ו, קלג, ג) כיוון מדנפשיה להוכיח זה, אך כתב לדחותה משום דאיכא למ"ד שאין מקריבין ללא בית, ולדידיה אין די במזבח לחוד, וההוכחה נכונה רק למ"ד מקריבין אף על פי שאין בית, ומכיוון שכך, יש לומר שהתוס' בסוכה העלו את האפשרות של מקדש משמים משום שהתחשבו במ"ד שאין מקריבים ללא בית. עכת"ד. ואולם, לכאורה יש כמה דחקים בדחייה זו: ראשית, הדעה שמקריבין אף על פי שאין בית היא הדעה המרכזית בחז"ל (והארכתי בזה לקמן סי' יב). שנית, עדין היה אפשר לבנות לפני יו"ט את כל המקדש וחלק מהמזבח, ולהשלים את בניית המזבח ביו"ט, שבה גם מ"ד שאין מקריבין ללא בית היה מודה שמותר לבנות מזבח ביו"ט. והגמרא בשבועות דנה להדיא על אפשרויות שונות שעשויות ליצור היתכנות של השלמת הבניין ביו"ט, יעו"ש, ולא ברור מדוע לא העלתה אפשרות כזו.

בבניין עזרות לאחר שהמזבח כבר בנוי, אך לכאורה הגמרא עוסקת בחידוש הקרבנות, והדבר תלוי במזבח דייקא, ולא בעזרות. וצ"ע.¹⁴

ראיית מהרי"א הלוי מהחשמונאים שבניית המזבח דוחה טומאה

עוד כתב מהרי"א הלוי :

ולכאורה יש להביא ראייה דבנין המזבח דוחה טומאה, דבגמרא ע"א¹⁵ בדף נ"ב ע"ב מבואר דכשבאו החשמונאים להיכל, גזזו את אבני המזבח ששקצום מלכי יון, עיין שם. ואם כן, היו צריכים לבנות את המזבח מחדש. והרי אז היו כולם טמאי מתים, כמו שכתבו הב"י באו"ח סי' תע"ד, והרא"ם¹⁶ ומהרש"א פ"ב דשבת, ואיך בנו את המזבח בטומאה? ואין לומר שבאמת לא בנו המזבח עד אחר ז' ימין שנטהרו מטומאת מת, שאם כן, היאך הדליקו את נרות המנורה באותן שבעת ימים, הא אסור להדליק נר מערבי, רק מן מזבח החיצון. ועיין היטב ברמב"ם ובראב"ד פ"ג מתמידין הל' י"ג, ועיין בגמרא יומא דף מ"ה ע"ב.

ומזה מוכח להדיא שהחשמונאים בנו המזבח מחדש, ואחר כך לקחו אש מעל המזבח להדליק הנרות, אף על פי שהיו אז טמאים, כמו שכתבו הב"י והרא"ם ומהרש"א. ומוכח להדיא שבנין המזבח דוחה טומאה. וזו ראייה גדולה

14. על דברים אלו, כתב לי הרב הלל בן שלמה שליט"א: 'דברי הדרישת ציון אכן נראים כעומדים בסתירה לדברי הירושלמי. ואפשר שלדעתו, דברי הירושלמי באמת לא מיושבים עם דברי הבבלי, שהתירו לעשות מלאכות לצורך הקרבת העומר. ודברי הגמרא בשבועות עוסקים בקידוש העזרה, ולא בחידוש העבודה, ועל כן להבנתו מדובר שם כשהמזבח כבר בנוי, ואת שאר הבית – שאין בו צורך לעבודה, לא בונים בלילה או ביום טוב. אכן, יש להקשות על דברים אלו מהמסופר על המזבח שנפגם בסוכות כשהעם רגם באתרוגיו את הצדוקי, ששמו שם בול של מלח ילא מפני שהוכשר לעבודה, אלא כדי שלא ייראה המזבח פגום'. ולכאורה, בשביל המשך עבודת היום, היה צורך בתיקון המזבח – ולדברי הדרישת ציון, היה עליהם לתקן זאת (ואולי להבנתו באמת צריך לפרש, כי היו יכולים לתקן זאת, אלא שבאופן מיידי הביאו בול של מלח, וייתכן שמאוחר יותר תיקנו אותו, בשביל המשך העבודה. ודוחק)'.
15. [=מסכת ע"ז].
16. [בביאורו לסמ"ג הנ"ל].

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנוכת המזבח בטומאה

לפענ"ד. את כל זה כתבתי לפלפולא בעלמא, למלאות רצון צדיק כיוצא בו, ומאוד אבקשהו להודיענו אם מצאו דברי חן בעיני כבוד קדשו והדרת גאוונו.

בשו"ת שערי צדק (שם), כתב להשיב על דברים אלו :

מאחר שידעתי בבירור שהדברים שכתבתי אז, לא דבר ריק היא, ובודאי האמת כן היא, על כן עיינתי עוד וראיתי דשפיר קאמינא. דיש לומר דודאי אז, שהיה בית המקדש וגם המזבח, ונדע מקומו, אין שום איסור, דהנה עיקר האיסור של הטומאה בבנין המזבח היינו מה שנכנסו למקדש בטומאה, ומאחר שנודע המזבח ונכנסו הכהנים להקריב הקרבנות דמותר בטומאה, ולא היה שום איסור הכניסה לבית המקדש, ותקנו המזבח שיהיה ראוי להקרבה, שעל ידי זה נכנסו והחליפו האבנים שהכינו הכל על נכון, והקריבו על המזבח החדש לאחר התיקון, ואם כן לא היה איסור בכניסה לבית המקדש להקריב. מה שאין כן עתה, שכבר נחרב הכל, ולא נודע מקום המזבח [...] צריכים הכהנים הבונים לכנוס בכל חלקי הבית המקדש לפנות כל האבנים והעפר החרב בעוה"ר, עד שיגיעו למקום היסודות שבנה דוד המלך עליו השלום, ומשם יתחילו למדוד כל המקומות, וכל זה הוי הכנה לבנין המזבח, כי הקרבה עדיין מאן דכר שמה, והוי כל הכניסה לבנין המזבח, שפיר אמרינן שאין בנין המזבח בעצמו דוחה טומאה.

לדברי השערי צדק הללו, הסכים בשו"ת מנחת יצחק (ו, קלג, ו). ואולם, לפי מה שהתבאר, נראה לכאורה ששפיר דיבר מהרי"א, ואף אם יש צורך בכניסה לעזרה בטומאה לצורך זיהוי מקום המזבח, הדבר כלול בהיתר התוספתא, משום שהעיקרון של כבוד המקדש קיים גם כאן. ועוד נראה שלא גרע מכניסה לצורך הוצאת שרץ. ועוד נראה שמה שכתב שהכהנים נכנסו בהיתר להקרבת קרבנות ומתוך כך גם תיקנו את המזבח אינו מחוור, ולכאורה בפשטות יש להניח שקודם כל תיקנו את המזבח, ורק לאחר מכן נוצרה היכולת להקריב עליו קרבנות.¹⁷

17. עוד כתב השערי צדק, שבנס חנוכה, הכהנים נכנסו למקדש לצורך קיום מצות שמירתו, שמתקיימת אף בכניסת כהנים טמאים למקדש, וגם דברים אלו קשים לכאורה, ובפשטות נראה שאין היתר להיכנס במקדש בטומאה לצורך שמירתו (וכן כתב בפשטות רבה בספר

ד. נסיונות ליישב את דברי השערי צדק עם דין התוספתא

פתיחה

עלה בידינו, שהקושי המרכזי בדברי השערי צדק, הוא היותם סותרים לכאורה לדין התוספתא שהובא בהסכמה בגמרא ובראשונים, המתיר כניסה למקדש בטומאה לצורך תיקון. במנחת יצחק ניסה ליישב סתירה זו בשתי דרכים: האחת, שיש צורך בציץ כדי להיכנס למקדש בטומאה לצורך תיקון; והשנייה, שהיתר הכניסה לצורך תיקון לא נאמר אלא כשהמקדש כבר בנוי, ולא כשצריך לבנותו.

מנחת יצחק (א): כדי להיכנס בטומאה לתיקון נדרש ריצוי ציץ

כתב המנחת יצחק (שם, ז-ח):

אמנם לענין, משנתו של השערי צדק לא זזה לגמרי ממקומה, בהקדם מה שהעיר בשערי צדק שם (סי' ק"ב), על מה שכתב החת"ס שאין כהן גדול מעכב, דהא הרמב"ם (פי"ד מהלי ביאת מקדש ה"ז) כתב, דטומאה דחוויה בצבור, ובעי ציץ לרצות, וזה דלא כשיטת רש"י (יומא ז' ע"א), ותוס' פסחים (ע"ז ע"א ד"ה דלא), ומנחות (ט"ו ע"א ד"ה והכא), ואם כן, בלא כהן גדול עם הציץ, אי אפשר להקריב, עיין שם. וכן העירו שאר גדולי האחרונים. אך יש לומר דהר"ח מפאריז¹⁸ סובר כשיטת המהר"ם רבו של הרא"ש, שהביאו הרא"ש (ביומא בסוגיא דהקל הקל), דסבירא ליה להלכה שטומאה הותרה בצבור, עיין בב"י ובי"ח (או"ח סי' שכ"ח) ואין צריך ציץ לרצויה.

אמנם נראה דכל זה בקרבנות צבור, אבל בנוגע לבנין בית המקדש, אף אם דוחה טומאה, הוי רק דחוויה, ומקומו שם (בעירובין) הוא מוכרח, דלא דנו שם

עבודת הלויים ב, טז), ואדרבה, אולי כניסה זו עצמה אף מהווה הפקעה של מצוות שמירתו. ויעוין עוד בספר שמירת המקדש (פי"ט), שהוכיח שהשמירה אינה חשובה עבודה. וצ"ע. עוד כתב השערי צדק, לחלק בין טומאה גמורה שיש היום, לחזקת טומאה שהייתה בנס חנוכה, וגם זה לכאורה דוחק, ואכמ"ל. שוב ראיתי שכבר קדמני בכל זה השם משמעון (פאללאק; או"ח, ל ד"ה ועתה ראיתי וד"ה ועוד תמוה).

18. [הכוונה לרבינו יחיאל מפריז, רבו של מהר"ם מרוטנבורג, שאמר לבא לירושלם, והוא בשנת שבע עשרה לאלף הששי, ושיקריב קרבנות בזמן הזה] (כפתור ופרח פי"ו).

מטעם דטומאה הותרה בצבור באותו מעשה גופא, אלא משום הקרא ד'אך' חלק, להתיר הכניסה בשביל בנין, אף באותם שאסורין לכנס בלתי זאת, ויש בזה בנוגע לטומאה לחומרא ולקולא, מטומאה שהותרה בעבודת צבור, וכדלהלן, וכדמוכח מהא דאיתא שם לענין טמא ובעל מום, דפליגו מי עדיף, אם הטמא דמצינו דאשתרי בעבודת צבור, או הבעל מום, משום דאשתרי באכילת קדשים כנ"ל, אבל לא עלה על הדעת לומר, דזה גופא הוי עבודת צבור. ויש בזה לחומרא, מבעבודת צבור, אף למ"ד דהוי רק דחויא בצבור, דאמר שם, לא מצאו טהורים וכו', והמשמעות אף אם יהיו רובם טמאים, מכל מקום אם ימצאו טהור, יכנס הוא, ובעבודת צבור, אף למ"ד דרק דחוי' בצבור, מ"מ בכה"ג מותר גם בטמאים, וכמבואר בש"ס (דיומא) שם, וברמב"ם שם (פ"ד מה' ביאת מקדש הי"ב), ויש בזה גם לקולא, דלא רק טמא¹⁹ מותר לכנס לבנות, אלא גם טמא זב וכו', מדלא חלקו בין טמא לטמא בזה, ומה דאמר דאשתרי בעבודת צבור, היינו שם טומאה, וכדאיתא כה"ג בש"ס (דזבחים כ"ג ע"ב) עיין שם, ומטעם דהוי לימוד בפני עצמו, ולא הוי בכלל עבודת צבור דהותרה בטומאה, אלא מקרא דאך כנ"ל, ולא הוי רק דחויא לכולי עלמא, מדמקדימין כמה מאסורים לכנס לטמאים כנ"ל, ובדאי צריכים לרצויה ציץ דלא אפשר בזמן הזה, ואם כן אף למ"ד דטומאה הותרה בצבור בעבודה, ואין צריך לרצויה ציץ, בבנין צריך לרצויה, והוי הלכתא למשיחא, אף מטעם זה, גם לדידי' כנ"ל.

לפי מה שהתבאר, לכאורה יש מקום לדון על דברים אלו: ראשית, אין מקור לכך שכניסת הטמאים לתקן היא מדין טומאה הותרה או דחויא בציבור. ועוד: הטומאה דחויא דווקא לצורך הקרבת קרבנות שקבוע להם זמן (רמב"ם הל' ביאת המקדש ד, ט-י), ותיקון המקדש אינו בכלל זה. ואכן, החזו"א והמקדש דוד ביארו היתר זה באופן אחר, וכפי שהתבאר. ואף המנחת יצחק עצמו כתב שהדבר נלמד מילפותא ולא מעצם הדין שטומאה דחויא בציבור, אלא שבכל זאת הכריח משום מה שהוא מושתת על גברי טומאה הותרה בציבור, וצ"ע מניין לו שהיתר זה קשור לריצוי ציץ. עוד הוסיף הרב הלל בן שלמה שליט"א לחיזוק הערה זו, שעד כאן לא שמענו אלא שציץ מרצה על

19. נראה שנשמטה כאן המילה מת.

קרבנות (שמות כח, לח ופסחים טז, ב), ואילו בנייה אינה קרבן. שנית, מכך שמותר גם לבעל מום להיכנס עולה שההיתר אינו מדין טומאה בציבור, שהרי בעל מום לא הותר בציבור. ובהכרח יש להעמיד את היתר בעל מום על יסוד אחר, ומעתה מסתבר שיסוד אחד הוא לו ולטמא. שוב ראיתי שכבר העירו כעין הערות אלו התורת הבית (ח"א ו, נט; ח"ב יג, טו-יז) והרב גבריאל סרף.²⁰

מנחת יצחק (ב): היתר התוספתא מתייחס דווקא לתיקון בית בנוי ולא לבנייה מחודשת

עוד כתב המנחת יצחק (שם, ט):

ועוד יש לומר על פי דברי האלשיך (פרשת ויקהל), שכתב בטעם הדבר, דאין בנין המשכן דוחה שבת, ומאי שנא מלאכת המשכן להשראת השכינה, מקרבנות הנעשים בו בכל שבת, אך יש לומר, דאין קדושתו דומה אחר היותו מושב א', למה שעדן לא היה, כי אם עתיד להעשות, והכנה אליו. עתכ"ד. ובזה יש לומר גם כן, דאין ראייה מהא דנכנסין הבנאים לבנות ולתקן בהיכל, דההיכל עומד על קיומו, ורק שצריך איזה תיקון, לבנין מזבח, ומכל שכן המקדש כולו. דהנה אף שהרמב"ם (פ"ח מהל' מעילה ה"ד) כתב, כשבונים במקדש וכו', עיין שם, הכל מן החול, גזירה שמא יהנה בצל הבנין וכו' עיין שם, והיא מימרא דשמואל (מעילה י"ד), וכאוקימתא דרב פפא, עיין לח"מ שם, מכל מקום כל זה, במה שצריכים להביא מן החדש, אבל כותלי המקדש בקדושתן, וכבר היותם מושב א', ומה שעושים עושים הכל בשבילם, לתקנם ולפארם, עיין רמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א הי"א), אף דבכל זאת אין דוחה שבת, מכל מקום בנוגע לטומאה, התירה התורה באי אפשר בענין אחר כנ"ל, אבל היכא דהכל חריבה בעוה"ר, אף דשכינה לא בטלה, כמו שכתב הרמב"ם שם (פ"ו הט"ז), מכל מקום כיון שבונים הכל בחול, הרי גם על הבנין גופיה עדיין לא חל הקדושה, בכהאי גוונא לא עושים בטומאה. ובזה מיושב גם כן מהמזבח שבימי חשמונאים, שיש לומר שאף ששקצו מלכי יון איזה אבנים מהמזבח, אבל עדיין נשאר חלק קיים בקדושתו, והתיקון הוי לצורכו, שפיר דוחה טומאה בצבור. מה שאין כן בזמן הזה, כנ"ל.

20. במאמרו: בענין הקרבת קרבנות בזמן הזה, בתוך קובץ מתוך דבר הלכה (כרם ביבנה תשע"ו) עמ' 12-13.

כעין זה הובא בהערות טור מלכה (על ספר מקדש מלך, פ"י הערה ח):
'הגר"ח זוננפלד העיר על דברי, שיש לחלק בין לתקן ובין לבנות, דלתקן כיון
דכבר איכא מקדש, שפיר נדחה טומאה, מה שאין כן כשאין מקדש כלל, לא
מצינו שבנין בית המקדש ידחה טומאה'.²¹ ואולי יש לחזק קצת את הדברים
ממה שכתב בליקוטי הלכות (זבחים פ"ג ד"ה ואפי' מע"ש): 'כולנו טמאי
מתים, ואיך נעמיד המזבח על מקומו', ואולם אין מזה הכרח, שכן הליקוטי
הלכות הזכיר זאת שם כאחד הדברים שבהם יש להתבונן הרבה, ונראה שלא
בא לקבוע מסמרות.

לכאורה יש לדון גם על דברים אלו: לשון התוספתא והרמב"ם היא 'לבנות
ולתקן', והרמב"ם אף מזכיר 'בנאים'.²² המשמעות הפשוטה של בניין היא
שהמבנה עדיין אינו בנוי, וכעת בונים אותו, ולמה לן לחרוג מהבנה פשוטה זו,
רק בשביל להצדיק את השערי צדק. וצ"ע. גם הטענה שאם הבניין נעשה בחול
כדברי הרמב"ם בהלכות מעילה אזי אין היתר לעשותו בטומאה אינה ברורה,
דאחר שחז"ל הורו לבנות דווקא באופן זה, אין לנו אלא לבנות באופן זה, ולא
להתבטל מן העבודה בגלל הוראתם על אופן העבודה, באופן שיצא שכר
תקנתם בהפסדה. ובר מן דין, מסתבר שהתקנה לבנות בחול ואחר כך להקדיש
אמורה גם כשהמקדש כבר בנוי וצריך רק להוסיף כותל או לשכה וכדומה,
שבוזה מודה המנחת יצחק שמותר לעשות זאת בטומאה. וכך עולה מדברי
הגמרא (מעילה יד, ב ורש"י סד"ה אלא), שמדובר גם בכגון שמוסיפים על
מקדש בנוי. ויעוין עוד במה שהעיר על המנחת יצחק בתורת הבית (ח"ב יג, טו-
טז). מלבד זאת, לכאורה לפי דברי החזו"א והמקדש דוד הנ"ל, נראה שהמדד
לדחייה אינו היות המקדש בנוי, אלא תכלית הכניסה לטומאה, וכפי שהתבאר
שם, וכן מבואר בדברי אחרונים רבים, שההיתר כולל בנייה של מבנה שעדיין
אינו בנוי, וכמובא לעיל (עמ' מח-ט).

21. ויעוין עוד במקדש מלך (טור מלכה, פ"י אות ז), שדן בהערה נוספת של הרב זוננפלד, בעניין
דחיית הטומאה כשאפשר לבנות על ידי גרים שיתגיירו.

22. במהד' מפעל משנה תורה על פי כ"י: 'בְּבִינָיו'.

ה. חנכת המזבח בטומאה

שו"ת שערי צדק: 'תחילת השראה שכינה בעי דווקא בקדושה ובטהרה'
עוד כתב בעל השערי צדק, בקטע קצר שהדפיס בסוף ספר שו"ת מראה
יחזקאל²³ של אביו, שהובא על ידו לדפוס:

ובכדי לסיים בדבר טוב, אזכיר כאן על מה שהביא החתם סופר חלק יו"ד סי'
רל"ו דאם היה באפשרי להקריב קרבן פסח בזמן הזה, אין חשש מחמת
טומאה, דהותרה בצבור. וכעין זה תמה הפני יהושע בשבת כ"א ע"ב (ד"ה
מא) גבי מאי חנוכה כו', דלמה לי הנס, הא טומאה הותרה בצבור. ועיין דעת
זקנים בפרשת שמיני (ויקרא י, טז), תמה על המאן דאמר דמפני טומאה
נשרפה שעיר ר"ח, הא קרבן צבור היה, דקרב בטומאה.

ולדעת[ני] הנמוכה²⁴ אפשר לחלק בזה, וליישב גם כן הלשון שהשיב אהרן: הן
היום כו', ולכאורה הוה ליה להשיב בפשיטות שנטמאה. ועל כרחך דזה היה
נודע, ומכל מקום קצף משה רבינו עליו השלום, מחמת דטומאה הותרה
בצבור. רק שיש לחלק בין אם כבר יש השראת שכינה כמו שנאמר 'השוכן
אתם בתוך טמאותם', אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם, דהיינו שאין
הסתלקות שכינה, אבל תחלת השראת שכינה בעי דווקא בקדושה ובטהרה.
ושפיר אמר: הן היום כו', אין לנו לומר שהותר בטומאה, רק צריך דוקא
להיות בקדושה ובטהרה. ואתי שפיר גם כן בחנוכה, שהיה חינוך בית המקדש
מחדש, היה צריך להיות בטהרה דוקא. וממילא אנו מצפים לגאולה שלימה,
ובטהרה ובקדושה נאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, יהי רצון שנזכה
בקר[ו]ב לזה, אמן וכן יהי רצון.

בדבריו מבוארות שתי ראיות לכך שהתחלת השראה שכינה צריכה
להיעשות דווקא בטהרה: מהצורך בנס חנוכה, ומתשובתו המורכבת של
אהרן.²⁵

23. סיגט תרל"ה.

24. [האות ו' בתיבה זו מטושטשת: ולדעת הנתי-לה].

25. כעין זה כתבו אחרונים נוספים: חכמת שלמה (קלוגר; תרע, א), גליוני השי"ס (ענגיל; שבת כא,
ב ד"ה נעשה), אמרי אמת (פרשת נשא תרפ"ד) בשם הרמ"מ מקוצק (וכן כתב האמרי אמת

אמנם נראה שיש לדון על שתי הראיות: בנוגע לנס חנוכה, כבר רבו מאוד המדברים בזה, והסבריהם העיקריים הם: (א) אכן היה ניתן להדליק גם ללא הנס, והנס נעשה לחביבותם של ישראל (פנ"י שם; חכם צבי, פז; והסבר שונה אך בעל דמיון מסוים כתב השם משמואל חנוכה תרע"ט נר א', וכן פרשת מקץ תר"פ ד"ה ומעתה מובן). (ב) טומאת גויים היא כזבים, וזיבה אינה דחוייה בציבור (פר"ח או"ח תרע, א ד"ה אך תימא²⁶). אולם העירני הרב עזריה אריאל שליט"א שהשמן אינו זב בעצמו, אלא רק טמא במגע או משא הזב, ובזה לכאורה אין חומרה של טומאה היוצאת מן הגוף, וכדחזינן שהנוגע בזב לא

במכתב שנדפס בספרו מכתבי תורה סי' סו עמ' קד). מקורות אלו צוינו בספר דף על הדף (ר"ה יג, א), יעו"ש. כעין זה כתב גם בשו"ת ברכת חיים (ירוחם; יו"ד סי' לד סוף הערה טו). כעין זה כתב המגדל דוד (הלטרקט; א, סו עמ' 61-62), כנימוק לשלילת האפשרות לחדש את עבודת הקרבנות בזמן הזה. ולכאורה יש להעיר טובא על מה שכתב המגדל דוד שהמקדש חרב מפני טומאה, ולכן כביכול אין תועלת לחדש את העבודה בטומאה, והרי ברור שהטומאה שבגללה חרב הבית אינה אותה טומאה שדחוייה בציבור, אלא הכוונה לטומאה במצבים שיש בה איסור וגריעותא, ולא במצבים שבהם נצטוונו להקריב אפילו בטומאה. וכן יש להעיר על מה שהאריך טובא בדוגמאות קרובות לנידוננו, ורצה ללמוד מהן, ואף שהאריך, לכאורה בכל דבריו לא הובאה ראיה אחת ברורה לחידושו. ובמיוחד יש להעיר על מה שכתב (אות סח עמ' 63) שאם בונים מזבח בטומאה ולאחר מכן הגויים מונעים מישראל להקריב עליו, נמצאו ישראל מחללים את קדושת המקדש ללא צורך, ולכאורה טענה זו נסתרת מההיתר והחיוב לחלל שבת במקום ספק פיקוח נפש, וכתב המשנ"ב (שכח, מב) שיש אף שכר טוב מאת ה' למי שעשה מלאכה בשבת לצורך פיקוח נפש ובסופו של דבר לא היה בה צורך. וכן יש להעיר על מה שהוכיח כדבריו (אות סט עמ' 64) מדברי הגמרא (יבמות עא, ב) בעניין מילת בני ישראל עם כניסתם לארץ, ולכאורה ברור שהנושא בדברי הגמרא הוא המילה המעכבת את הפסח, ולא הטומאה. ועוד יש להעיר על מה שחילק בין דברי התוס' המפורשים (תענית יז, ב ד"ה בעינן) על היתכנות חידוש עבודת הקרבנות בטומאה ובין נידוננו, והעמיד את דברי התוס' 'בעת הגאולה' וחילק בין עת זה ובין זמננו. ומלבד מה שאין לדבריו סמך בתוס', הרי הגמרא בתענית עוסקת באיסור שתיית יין לכהנים לעולם, ולא באיסור שתיית יין בעת הגאולה.

26. ויעו"ש שהעיר שמפשות הגמרא (שבת יז, ב) נראה שהגזירה על הגויים נאמרה אחרי נס חנוכה, ותיירץ: 'וי"ל, דמקודם גזור לקדשים, ואתו אינהו וגזור אף לתרומה', ותיירץ זה מחדש, ומפשות הגמרא לא משמע כן. ועוד תירץ: 'ועוד י"ל, שמסתמא הכניסו שם עכו"ם [...] אם כן, מסתמא נטמאו כל השמנים לתקרובת עכו"ם', וגם זה חידוש.

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנוכת המזבח בטומאה

נאסר לעלות להר הבית. ויפה העיר, וצ"ע. ויעוין עוד במקדש מלך (טור מלכה פ"ט אות ג ד"ה ועל דבר החקירה) ובתורת הבית (ח"ב ג, טז; ח"ג ז, עב) שדנו אם טומאת מגע הזב נדחית בציבור.

בנוגע לשעיר החטאת, מפשט הפסוקים נראה שהקצף וההסבר שבעקבותיו סבבו סביב **אכילת** החטאת ולא סביב הקרבתה:

[טז] ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרם לאמר. [יז] מדוע **לא אכלתם** את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא ואתה נתן **לכם** לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה'. [יח] הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה **אכול תאכלו אתה בקדש כאשר צויתי**. [יט] וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני ה' ותקראנה אתי כאלה **ואכלתי** חטאת היום הייטב בעיני ה'. [כ] וישמע משה וייטב בעיניו.

במשנה (פסחים עו, ב) מבואר שבשעיר ראש חודש, דחיית הטומאה בציבור אינה מתירה לאכול בטומאה את בשרו, אלא רק להקריבו, ולכאורה בזה מתורצת קושיית הדעת זקנים.

ראיות בעל הכלי חמדה שניתן לחנוך את המזבח בטומאה

בהערות וביאורים לר' מאיר דן פלוצקי בעל הכלי חמדה, שנדפסו בסוף הלכות ארץ ישראל המיוחסות לרבינו יעקב בן הרא"ש בעל הטורים (אות ט עמ' 8 ד"ה וראיתו), הביא שתי ראיות לכך שגם חינוך דוחה את הטומאה: וראיתי עוד לחכם אחד, שכתב לסתור עיקר היסוד דהקרבה בזמן הזה, דהרי כולנו טמאי מתים ואסור להקריב בטומאה, ואף שקרבן ציבור דוחה טומאה, זה רק בזמן שהיה המקדש על מכונו, אבל לחנוך בטומאה יש לומר דאסור, והאריך בזה. אבל לענ"ד יש להביא ראיה מהא דסנהדרין (יב, ב) גבי פסח חזקיהו, דמבואר שם בגמרא דהיה דוחה טומאה, והרי פסח חזקיהו היה בגדר חינוך. ועיין היטב בקרא דמלכים ב' ט"ז, דאחז סילק את המזבח לגמרי. ועיין ע"ז נ"ב, דכל הכלים נפסלו אז, והיו צריכים כלים חדשים, יעש"ה בסוגיא, ובבעל המאור ומלחמות שם. ופסח חזקיהו היה בתחילת מלכותו, וכמבואר

בקראי דדברי הימים ב' כ"ט, הרי דמותו גם לחנך את המזבח בטומאה.
[דו"ק...]
גם יש להביא ראיה מקידושין ל"ז ע"ב,²⁷ גבי פסח גלגל, דמקשינן: ודילמא פסח הבא בטומאה הוי, אף דגם שם הקרבת הפסח הי' עבודה הראשונה של במת גלגל, והיי' גם כן גדר חינוך. הרי מבואר מכל זה דגם לחנך בטומאה מותר.

והנה, מה שקבע הכלי חמדה 'דאחו סילק את המזבח לגמרי' אינו מוסכם.
כך נאמר בפסוקים (מל"ב טז):

[י] וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דמשק וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו. [יא] ויבן אוריה הכהן את המזבח ככל אשר שלח המלך אחז מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד בוא המלך אחז מדמשק. [יב] ויבא המלך מדמשק וירא המלך את המזבח ויקרב המלך על המזבח ויעל עליו. [יג] ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נסכו ויזרק את דם השלמים אשר לו על המזבח. [יד] ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה' ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ומבין בית ה' ויתן אתו על ירך המזבח צפונה. [טו] ויצוהו²⁸ המלך אחז את אוריה הכהן לאמר על המזבח הגדול הקטר את עלת הבקר ואת מנחת הערב ואת עלת המלך ואת מנחתו ואת עלת כל עם הארץ ומנחתם ונסכיהם וכל דם עלה וכל דם זבח עליו תזרק ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. [טז] ויעש אוריה הכהן ככל אשר צוה המלך אחז.

המפרשים כתבו שפסוק י"ד מתאר את הצבת המזבח החדש בין האולם ולמזבח הכשר, ולא את סילוק המזבח הכשר ממקומו. ובפסוק ט"ו מבואר שהמזבח הכשר נשאר בעזרה, ובפשטות הוא נשאר במקומו. וכך כתבו הרד"ק, האברבנאל, המצודת דוד והמלבי"ם.

27. [לכאורה ליתא שם, וצ"ל יבמות עא ע"ב].

28. ויצוה קרי.

גם על הראיה מהפסח שבגלגל יש להשיב: לכאורה נראה שלא היו בזה גדרי חינוך. השערי צדק עצמו (סי' קא) הסביר שעניינו של החינוך אינו קידוש המקום, אלא קידוש הכלים. ובנדודי המשכן לא קידשו כל מקום ומקום שהמשכן הגיע אליו. והרי הגלגל אינו אלא אחד מהמקומות שהמשכן הגיע אליהם, ולא הייתה בו קדושה מעבר לזה, ואדרבה, בתקופה שבה היה המשכן בגלגל, הותרו הבמות (זבחים קיב, ב). ונראה אפוא שבגלגל לא קידשו לא את המקום ולא את הכלים: המקום לא התקדש קדושה עצמית אלא רק קדושה רגעית הנובעת מהמשכן, והכלים לא התקדשו כי כבר היו קדושים ועומדים עוד קודם לכן.

ראיות נוספת שניתן לחנוך את המזבח בטומאה

בהערות לספר מכתבי תורה לרא"ם מגור (סי' סו הערה ח) הובאה הוכחה שטומאה נדחית בציבור גם כשמדובר בקרבן חינוך, מהאמור בספרי (במדבר סי' נא):

זה קרבן נחשון, זה דוחה את השבת ואת הטומאה ואין קרבן יחיד דוחה את השבת ואת הטומאה.

והרי קרבן נחשון היה קרבן חינוך.

בשו"ת שם משמעון הנ"ל (ד"ה ופלא, ד"ה ואיברא וד"ה ובאמת) הוכיח כן גם מתיאורים שונים לחנוכת המזבח לעתיד לבוא, ומצירופם למה שכתבו התוס' (תענית יז, ב ד"ה בעינן) שייתכן שהעבודה לעתיד לבוא תתחדש בטומאה. ובהכרח, אם כן, שתתקיים חנוכת המזבח בטומאה. ויעוין עוד בשו"ת כנף רננה (או"ח, עז-עח), בקרנות המזבח (עמי לה-לט) ובתורת הבית (ח"א ו, ד; ח"ג ב, טו), שהשיבו בדרכים שונות על הטענה שהתחלת העבודה צריכה להיעשות דווקא בטהרה.

ו. סיכום ומסקנות

סיכום עיקרי המאמר

בדברי חז"ל בתוספתא, בספרא ובגמרא מבואר שבניית ותיקון המקדש הותרו בטומאה, כאשר אין אפשרות לעשותם בטהרה, וכן כתבו הראשונים להלכה. מסתבר שבכלל זה בניית ותיקון המזבח, ואף לשיטה שלא רואה בכך חלק ממצוות בניין בית המקדש. עוד מבואר בדברי חז"ל שבניית ותיקון המקדש בכלל והמזבח בפרט אינה דוחה שבת, וכך כתבו הראשונים להלכה.

בשו"ת שערי צדק חידש שני חידושים: חידושו הראשון הוא, שבניית המזבח לא הותרה בטומאה, משום שהיא כרוכה בכניסה לעזרה בטומאה. השערי צדק לא התייחס כלל לדברי התוספתא והראשונים המנוגדים לדבריו, ודבריו עוררו את תמיהתם של השם משמעון והלהורות נתן.

בשו"ת מהרי"א הלוי קיבל את דרכו העקרונית של השערי צדק, אלא שהוציא מכלל האיסור את בניית המזבח, משום שהיא עשה שקדם למתן תורה. לעיל התבאר שאין יסוד ברור לקביעה שעשה שקדם למתן תורה דוחה שבת, וישנם קשיים נוספים בדברי מהרי"א.

המנחת יצחק ניסה ליישב בשתי דרכים את הקושי מהתוספתא על השערי צדק: (א) היתר התוספתא כרוך בריצוי ציץ, והשערי צדק דיבר על זמנו שלא היה מצוי ציץ כשר. לכאורה יש קושי בדרך זו, שכן גם מדברי התוספתא וגם מסברה נראה שההיתר אינו מושתת על דין טומאה דחוויה בציבור. (ב) היתר התוספתא מתייחס דווקא לתיקונים במקדש בנוי. לכאורה גם בדרך זו יש קושי, שגם בתוספתא נזכרה גם בנייה, ולא רק תיקון.

חידושו השני של השערי צדק הוא שחנכת המזבח לא הותרה בטומאה, ואף שטומאה דחוויה בציבור, חנכת המזבח יצאה מכלל זה. נראה שגם חידוש זה קשה ואינו מבוסס, ואכן הכלי חמדה והשם משמעון הקשו עליו. ואף שאין

לקראת מקדש | סימן ב
בניית וחנכת המזבח בטומאה

הכרח גמור בדבריהם, מסתבר שהדין עמם, והשערי צדק הוא הבא לחדש ולהוציא מההנחה הפשוטה, ועליו חובת הראיה.

מסקנות

לאור זאת, נראה שבשני העניינים, יש לנקוט כפשטות דברי חז"ל והראשונים ולדחות את שני חידושי של השערי צדק. לכן נראה שמותר להיכנס למקדש בטומאה לצורך בנייתו הראשונית, כאשר אי אפשר לעשות זאת בטהרה או בעמידה מחוץ למקום העזרה.²⁹ וכן מותר לחנוך את המזבח בטומאה, כאשר כל ישראל טמאי מת, כבזמננו.

29. באמצעות מכשירים ארוכים או טכנולוגיים, ואכמ"ל.